

ŠTURJE, GRIVČE ▶ Duhovnika, pisatelja, pesnika in organizatorja iz Grivč pri Šturjah so ubili, potem pa skušali izbrisati tudi vsak spomin nanj

Filip Terčelj – umorjeni in pozabljeni junak

Narodnega organizatorja Filipa Terčelja, rojenega v vasi Grivč nad Šturjami (dandanes na tablah napisa Šturje ne najdemo več, ampak le še Ajdovščina in Grivče) so spravili po nedolžnem v zapor najprej fašisti, takoj po koncu vojne pa še komunisti. A kot da to ni bilo dovolj. Le nekaj mesecev po osvoboditvi, v začetku januarja 1946, sta ga na cesti aretirala lokalna partija in ga odvedla v smrt.

Filip Grivški, kot nosi njegov podpis v tri jezike prevedena knjiga *Vozniki*, se je rodil 2. februarja 1892 v vasi, stisnjeni pod Staro babo, ki je danes že del Ajdovščine, mesta, nastalega na kranjski in goriški strani Hublja. Na nekdanji naselji spominjata samo še imeni župnij, saj so Šturje podobno kot Filip Terčelj (1892-1946) za dolga leta izgubile pravico do imena. Danes je sicer Terčelj (predvsem zaradi prerekanja o postavitvi spomenika med meščani in županom) postal znan tudi vsej slovenski javnosti, medtem ko Šturje še vedno nimajo niti krajevne table.

Od Grivč do Kölna

Po osnovni šoli v Šturjah, maturi na šentviški klasični gimnaziji v Ljubljani in študiju bogoslovja istotam, je postal duhovnik. Študij je nadaljeval na socialno-pedagoški fakulteti v nemškem Kölnu in se nato vrnil na Primorsko, ki je pod italijansko okupacijo že doživljala hude raznorodovalne pritiske. Vse sile je vpregel v delo za narod in vero: ustanovil je mnoga izobraževalna društva, prirejal tečaje, začel izdajati revijo *Naš čolnič*, spodbujal kulturno dejavnost, pisal o vzgoji, pisal prozo in poezijo. Takrat je napisal pesem, ki jo verjetno vsi Primorci poznajo, saj je železni repertoar maš za vseh svetih dan 1. novembra: *O, srečni dom nad zvezdami*. Fašistom vse to seveda ni šlo v račun. Začeli so se pritiski.

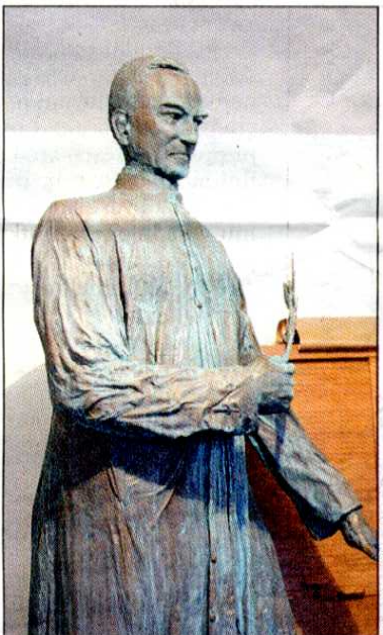
Aretacija zaradi zastav v Brdih

Po akciji pogumnih Bricev, ki so na prvo obletnico ustrelitve bazoziških žrtev (1931) izobesili slovenske trobojnice, je bil - tako kot tudi **Lojze Bratuž**, ki je takrat zaradi pitja strojnega olja v mukah umrl - aretiran tudi Terčelj. Uradni razlog naj bi bila slovenska pridiga, ki jo je zaradi premajhne cerkve imel na prostem, v resnici pa je vzrok njegovo organiziranje mladine v okviru Tajne krščansko-socialne organizacije (TKSO), katoliške in duhovniške partnerice organizacije Tigr. Kot piše v policijski

kartoteki, je "antifascista Filippo Tercelj" v Jugoslavijo pošiljal tudi podatke o italijanski vojski. Zgodovinar **Egon Pelikan** je tudi odkril, da je Terčelja izdal nekdanji član skupine.

Zaradi mučenja v goriških in nato koprskih zaporih bi skoraj zblaznel. A kot pravi doktor zgodovinskih znanosti Pelikan, ga tudi po več mesecih zaslivanje niso zlomili. Slednjič je bil obsojen na pet let izgnanstva (konfinacije) v južnoitalijansko gorsko mesto Campobasso. Izgnanstvo še zdaleč ni bilo preprosto niti podobno "prisilnim počitnicam", kot je v obrambo diktatorju **Benitu Mussoliniju** konfinacije imenoval italijanski premier **Silvio Berlusconi**.

Terčelj je v Campobassu ostal brez denarja, zato so ga patri kapucini postavili na cesto in prvo noč je prespal na klopci v parku. Potem se ga je usmilil komandir

Kip Mirsada Begića že dve leti čaka na postavitve v garaži v Šturjah

policije, ko mu je, nekdanjemu ministrantu, v dokaz, da je resnično duhovnik, moral zrecitirati uvodni in zaključni del maše.

Pregnanstvo se je končalo že nekaj mesecev kasneje s pomilostitvijo zaradi desete obletnice ustanovitve fašistične stranke. Vrnil

Fotomontaža kaže, kako bo trg v Šturjah videti konec aprila, ko bodo Terčelju slednjič le odkrili spomenik

se je, vendar nikakor ni mogel dobiti službe, saj je oblast škofu namestitve v slovenske župnije zavračala. Še več, ponovno so mu pripravili aretacijo, da bi ga konfinirali. **Ivo Bric** iz Dornberka je Terčelja obvestil o tem načrtu in mu v zadnjem trenutku omogočil pobeg čez mejo.

Primorec v Ljubljani

Terčelj je v Ljubljani učil na znani poljanski gimnaziji in ponovno začel okoli sebe organizirati mladino. Zelo ga je mučilo domotožje. Velike težave so se začele po začetku druge svetovne vojne. Ponovno je ostal na cesti ob prihodu Italijanov v Ljubljano (1941), ki so ga najprej za tri mesece zaprli. Štiri leta kasneje, kakšen mesec po osvoboditvi, se je zgodba ponovila: v skorajda povsem istih mesecih ga je v zapor poslala tudi nova komunistična oblast. Terčelja je stisnilo, saj so ga tokrat zaprli Slovenci. "Kaj vse sem prestal, vam ne morem opisati. Bil sem že blizu smrti. Izpustili so me bolnega in moral sem v bolnišnico. Ker ni prostora, jo bom moral zapustiti," je pisal v pismu iz Ljubljane v Grivče. Poti nazaj v rodno dolino ni bilo. Za-

man se je obračal celo na dobrega prijatelja, pisatelja **Franceta Bevka**. Na koncu pisma pisatelju in visokemu funkcionarju nove oblasti je pisal: "Pozdravljam Te z željo, da bi mogel delu, ki ga vršite za priključitev naših krajev Jugoslaviji, doprinesti tudi jaz svoj skromni delež."

Zaposlitve še v Ljubljani ni dobil, kaj šele na Vipavskem.

Zadnji dnevi

Finančno so ga reševali duhovniški sobrati, ki jim je kot duhovnik pomagal. V Davči na Gorenjskem sta ga sedmi dan v novem letu 1946 skupaj z domačim župnikom za-

širile govornice, da sta pobegnila na Cerkljansko. Brevir pa je ostal nema priča, kdo počiva v svežem skrivnostnem grobu. Dobro leto pozneje, preden je prišel ukaz iz Škofje Loke, smo doma sklenili, da ju prenesemo na domače pokopališče, kamor tudi spadata. Sam sem šel, trupli odkopal in vse primerno pripravil za pogreb. Lahko si mislite, kako je vse to bilo videti."

Čeprav je Lojz umrl pred dvajsetimi leti, tudi njegovi potomci, ki vodijo staro gostilno Pr' Jemcu, oskrbujejo grob ubitih duhovnikov. Tudi če pridemo nenapovedano, je grob vedno urejen, običajno pa so tam tudi sveže rože, ganjeno pripoveduje **Zdenko Terčelj**.

Časovnica

1892 rojen v Grivčah
1917 postane duhovnik
1932 zapor, konfinacija (fašisti)
1934 beg v Ljubljano
1941 trije meseci zapora (fašisti)
1945 trije meseci zapora (komunisti)
1946 umor
1947 pokopan na pokopališču
1968 razglašen za mrtvega
1992 spominska plošča v Šturjah
2003 prvi Terčeljev dan v Davči
2007 izdelan kip
2010 ajdovski občinski svet dovoli postavitve kipa

jela lokalna partija in ju izročila pripadnikom Knoja, ki so ju takoj likvidirali in zagrebli v bližnji grapi. Domačini imena terencev poznajo, kdo so bili likvidatorji, pa ostaja zavito v skrivnost.

Kamen od groba molka pa je vendarle kaj kmalu odvalil **Lojze Jemec** iz Davče. **Ambrož Kodolja**, župnik iz Doberdoba, se še živo spominja, kako mu je Jemčev Lojz pripovedoval: "Tu v bližini so našli gospodov brevir. Kaže, da so bili morilci nepredvidni, ali pa so gospoda nalašč odvrgli. Tedaj so se

Potlačeni spomin

Sam je za stričevo smrt izvedel od znancev v Šturjah: "Gospa Malikova me je vprašala, če sem 'Terčelov' iz Grivč. Potem mi je

Terčeljevi sorodniki redno obiskujejo D. Domačini so jima lani postavili nov nagrobnik

Rojstna hiša stoji v Grivčah, od koder se ponuja prelep razgled na Čaven, Školj in Ajdovščino. Terčelj je na dom rad povabil svoje prijatelje, ki imajo Grivče zaradi gostoljubnosti v zelo lepem spominu.

Zdenko Terčelj spomin na svojega strica ohranja vsa povojna leta, čeprav ga je, tako kot vsi domači, zadnjič videl leta 1944

elju slednjič le odkrili spomenik

širile govorice, da sta pobegnila na Cerkljansko. Brevir pa je ostal nema priča, kdo počiva v svežem skrivnostnem grobu. Dobro leto pozneje, preden je prišel ukaz iz Škofje Loke, smo doma sklenili, da ju prenesemo na domače pokopališče, kamor tudi spadata. Sam sem šel, trupli odkopal in vse primerno pripravil za pogreb. Lahko si mislite, kako je vse to bilo videti.”

Čprav je Lojz umrl pred dvajsetimi leti, tudi njegovi potomci, ki vodijo staro gostilno Pr' Jemcu, oskrbujejo grob ubitih duhovnikov. Tudi če pridemo nenapovedano, je grob vedno urejen, običajno pa so tam tudi sveže rože, ganjeno pripoveduje **Zdenko Terčelj**.

Potlačeni spomin

Sam je za stričevo smrt izvedel od znancev v Šturjah: “Gospa Malikova me je vprašala, če sem ‘Terčjelov’ iz Grivč. Potem mi je

Terčelj na fotografiji iz 20. let prejšnjega stoletja, ko se je po študiju v Ljubljani in Kölnu vrnil v domače kraje

prinesla izrezek iz slovenskega časopisa, ki je izhajal v Gorici. Dobro se spomnim, da je v članku pisalo: *Za Slovence je delal, a Slovenci so ga ubili.*”

Šele nekaj let kasneje pa so Terčeljevi sorodniki izvedeli, kje leži njegov grob. Leta 1958 se je Zdenko Terčelj prvič podal v Davčo in na pokopališču vprašal za grob. Starejši možak se je njegovih besed prestrašil, se spominja Zdenko: “Pojdimo tja za cerkev, da nas kdo

ne sliši. Ma, kam smo prišli, sem pomislil. Potem nam je za cerkvijo na dolgo in široko vse opisal.”

S strani oblasti niso nikoli dobili nikakršnega obvestila o smrti. Leta 1967 se je Zdenko Terčelj podal na sodišče v Ajdovščino in zaprosil, če bi mu lahko izdali potrdilo o razglasitvi za mrtvega: “A sodnik Sever me je vprašal, če vem, v kaj se spuščam.” Leto kasneje je potrdilo vendarle dobil.

TINO MAMIČ

Terčeljevi sorodniki redno obiskujejo Davčo, kjer je Terčelj pokopan skupaj s svojim sobratom Francem Krašno. Domačini so jima lani postavili nov nagrobni spomenik in obeležili “Terčeljev dan”